

UN RECENT MEMBRU AL „ȘCOLII LINGVISTICE DE LA IAȘI”: PROFESORUL ALEXANDRU GAFTON

*Prof. univ. dr. Lucian Chișu
Universitatea „Valahia” Tîrgoviște,
Institutul de Istorie și teorie Literară
„G. Călinescu” – Academia Română,
Muzeul Național al Literaturii Române – București
lucianchisu@gmail.com*

Reprezentant al celei de-a patra echipe de lingviști-cercetători ai generațiilor succesive care formează Școala lingvistică ieșeană, profesorul Alexandru Gafton este posesorul unei „cărți de vizită” impresionante. În date esențiale, pe lângă cursurile ținute în amfiteatrele studențești, dl. Alexandru Gafton a semnat șapte cărți de autor, elaborate în ceva mai mult de un deceniu, constituind studii temeinice consacrate istoriei limbii române, vechilor tipărituri religioase, particularităților legate de traduceri și de receptarea lor, influențelor care au marcat evoluția și normele limbii române literare. Este autorul a patru ediții științifice în care se oglindesc perfect și nuanțat aceleași preocupări. Printr-o altă fațetă a personalității sale, aceea de traducător, profesorul Alexandru Gafton face cunoscută via sa curiozitate științifică extinsă asupra celorlaltor sfere ale limbajului și prin popularizarea unor cărți fundamentale despre istoria limbii latine și lingvistica romanică, despre „viața cuvintelor” studiată în semnificațiile lor, ca și a unor chestiuni ținînd de filozofia limbii. Autorul (și traducătorul) celor de mai sus face parte din societăți și organizații științifice precum Observatoire Européen du Plurilinguisme; Seminariu Medieval

Literatura, pensamento e sociedade, Instituto de Filosofia, Porto, Association de théorie, histoire littéraire et traductologie „Fabula”, fiind co-inițiator și co-organizator al Asociației Culturale „Text și discurs religios” și al Conferinței Naționale „Text și discurs religios” (opt ediții 2008-2015), iar nu în cele din urmă, membru fondator al Societății Române de Dialectologie. Mai trebuie arătat că dumnealui este conducătorul grantului Corpus electronic al textelor românești vechi (1521-1640) (CETRV), finanțat prin ANCSI, și deține calitatea de membru în comitetele de redacție ale unor prestigioase publicații filologice („Analele Universității «Alexandru Ioan Cuza», din Iași”, seria Lingvistică, „Studii și cercetări de onomastică și lexicologie”, „Diversité et identité culturelle en Europe”).

În semn de înaltă apreciere a activității din câmpul academic, profesorul Alexandru Gafton a fost ales membru în *Comisia de Limbi și Literaturi* a ARACIS și numit președinte al Comisiei de filologie a C.N.A.T.D.C.U, o sarcină pe cât de onorantă, pe atât de dificilă, uneori chiar ingrată.

Printre realizările sale cele mai importante se află înființarea publicației „Diacronia”, pe care o conduce în calitate de redactor-șef, revistă on line cu o foarte bună vizibilitate în mediile științifice de pe globul terestru, prezentă în zeci de baze de date internaționale. Datorită eforturilor, deloc de neglijat, ale redactorului-șef, „Diacronia” a devenit o fereastră deschisă spre orizontul fascinant al dezbaterilor din știința limbajului, prilej de diseminare a celor mai valoroase cercetări românești și o reală oportunitate pentru afirmarea celor dornici, tineri sau maturi, să facă ceva durabil în domeniul lor de activitate, să participe la dialogul științific din epoca post-post culturală.

Toate acestea îndreptățesc cu asupra de măsură motivațiile reuniunii din această zi, consacrată decernării titlului de Doctor Honoris Causa al Universității „Valahia” din Tîrgoviște profesorului Alexandru Gafton.

*

Vom dezvolta cu parcimonie câteva dintre ideile care formează axa profesională și rețeaua interdisciplinară a succintului profil cărturăresc de mai sus. Alexandru Gafton a văzut lumina zilei în urmă cu 50 de ani în orașelul minier Căvnic, din Maramureș, unde alături de limba maternă a deprins și primele cunoștințe de limba maghiară. După absolvirea studiilor gimnaziale și liceale a urmat, între 1990-1994, cursurile Almei Mater Iassyensis, interval care coincide cu schimbarea din temelii a sistemului social și politic românesc. În acei primi ani dătători de speranțe cu privire la normalitate – perioadă despre care astăzi se vorbește în termeni foarte critici din cauza înțelegerii profund greșite a sensurilor unor noțiuni precum democrație și libertate – cei care au știut pe ce cale vor să meargă în viață și-au urmat cu temeritate aspirațiile, ulterior avînd parte de împliniri. Cred că acest lucru se poate spune, apăsător, despre tînărul student de atunci și încă tînărul profesor de acum: abstrăși, vuietului vremii, primul se familiariza cu atmosfera studioasă din vechea capitală moldavă, cel de astăzi a devenit un important membru al familiei cunoscută în istoria lingvisticii românești sub denumirea „Școala lingvistică ieșeană”. În timpul studenției, pasiunea sa pentru adîncirea studiului limbilor frecventate (română, maghiară, germană, franceză engleză) și-a extins complementaritatea în aria culturală a limbilor latină, greacă veche și slavonă. Licența, avînd drept subiect *Barbarismul. Trăsături caracteristice și tipologie (cu exemplificări din limba română literară contemporană)*, susținută sub conducerea mai vîrstnicului său viitor coleg, profesorul Eugen Munteanu, reprezintă, nu o despărțire de universitate – cum se petrec lucrurile cu absolvenții –, ci asumarea pe o treaptă superioară, a aspirațiilor, unele deja confirmate, ale tînărului devenit preparator, apoi asistent și colaborator apropiat al profesorului Vasile Arvinte. Propensiunea pentru studiul idiomurilor de contact inter-etnic cu limba maternă, al acelora de largă circulație, ca și a limbilor considerate sfinte din punct de vedere religios, reprezintă un

fapt deosebit de semnificativ pentru formația tânărului cadru didactic universitar. Acesta urcă nu atât repede, cât cu pași fermi treptele ierarhiei universitare, mediul de cultură științifică în care activează punându-și inconfundabil amprenta asupra omului de știință care a devenit. Este lucru știut că nimic nu se poate realiza în filologia românească dacă, referitor la istoria și evoluția expresiei materne, nu se are în vedere cunoașterea îndeaproape a limbilor romanice, slave, a germanei și maghiarei, a unor limbi orientale care au contribuit, în epoci și proporții diferite, la configurarea aspectelor ei normative. Perioada de pregătire a doctoratului reprezintă o etapă de fertile cercetări aplicative și de acumulări provenite din zonele de interferență ale studiului limbii române. Ea este, de asemenea, benefică și semnificativă prin apropierea științifică de conducătorul doctoratului său, profesorul Vasile Arvinte.

Încă din anul susținerii tezei de doctorat cu titlul *Studiu lingvistic asupra Codicelui popii Bratul în comparație cu alte versiuni ale Apostolului din secolul al XVI-lea* (2000), Alexandru Gafton își începe activitatea de valorificare editorială a uriașului material selectat, cercetat și ordonat în timpul derulării acestor cercetări. Peste paginile primei sale cărți tipărite, *Hipercorectitudinea – abordare fonetico-fonologică din perspectivă diacronică și cu aplicare la palatalizarea labialelor și la velarizare* (Editura Universității „Al. I. Cuza” Iași, 2000), se simte veghind privirea mentorului, unul dintre cei mai reductabili specialiști în domeniul foneticii istorice și descriptive, posedând urechea perfectă a unui absolvent de seminar teologic și vasta experiență, din teren, a dialectologului. Însă, discursul științific, scris cu mână sigură, formulările clare, stilul limpede și ferm este al celui care îl semnează. La fel cristalizarea teoretică, termenii decizionali, exemplele și concluziile rezultate. Teren cinegetic al celor ageri la ochiul minții, despre hipercorectitudine se vorbește (și se știe) mai puțin astăzi. Vînatul, camuflat în vegetația remanentă a pădurilor de hîrtie, se lasă greu prins, deoarece – observă autorul – „explicațiile

încep să deformeze realitatea după chipul teoriei, iar realitatea segmentată artificial este introdusă forțat în filtrele acelei metode.” *Hipercorectitudinea* este o excelentă monografie consacrată istoriei acestui fenomen lingvistic. Desfășurat pe întinderea a 200 de pagini consacrate chestiunii în discuție, studiul profesorului Alexandru Gafton poate fi considerat un vademecum teoretic, întărit de argumentele unei demonstrații ce se sprijină pe citate, explicații și exemplificări de o varietate invers proporțională îngustimii, ca de fantă, a velarizării și palatalizării labialelor.

Teza de doctorat, susținută în anul 2000 și publicată în anul următor, are în vedere *Evoluția limbii române prin traduceri biblice din secolul al XVI-lea. Studiu lingvistic asupra Codicelui Bratul în comparație cu Codicele Voronețean, Praxiul Coresian și Apostolul Iorga*, (Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2001) în care sunt puse față în față cele patru versiuni (existente) ale *Apostolului*, constituind documente variabile ca dimensiune, provenite din arii lingvistice diferite și prezentând urme certe ale relațiilor de filiație. Rezultat al cercetărilor întreprinse pe un material cu mult mai amplu, teza evidențiază interacțiunea limbii române cu slavona și cu limbile vii, modificările structurale și de conținut care precedă apariția acestui proces îndelungat, dominat de ezitări și de eforturi depuse în scopul stabilizării terminologiei viitoarelor norme din ansamblul limbii. Abscisa și ordonata, punctele carteziene ale acestei investigații, vor fi re poziționate în cărțile ulterioare încheierii doctoratului, prin reluarea temei sub vechi dar și actuale cerințe, elaborate în strânsă determinație cu dinamica domeniului. În aceste noi apariții editoriale, primite cu elogii în mediul restrâns al specialiștilor, blocurile teoretic și demonstrativ, precum și certitudinile la care a ajuns cercetătorul par a se afla sub un cer de azur. Nimic, însă, nu este mai înșelător decât această imagine, deoarece nimeni în știință nu poate sta sub zodia imperturbabilei seninătăți – ca să citez un polemist iubitor de autenticism. În realitate, pe fundalul acestor

contribuții se profilează torturanta confruntare cu tema și căutare de sine a doctorandului și cercetătorului de mai târziu.

Codicele Bratul (Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2003) prelucrează o parte din zăcămintele excavate în perioada stagiului pregătitor al doctoratului. Operațiunea de aducere la lumină continuă cu toate cele patru versiuni ale *Apostolului* și constă din facsimilarea originalului, însoțită de traducerea și semnalarea contrastivă a diferențelor de text din aceste versiuni. Studiul filologic de 112 pagini prezintă documentul în datele sale istorice, temele majore ale cercetării, principiile de transcriere, chestiunile ținând de grafie (semnele de punctuație, suprascriseri și prescurtări, ligatură, slove și greșeli de scriere, dittografii), totul într-o riguroasă organizare a ideilor, concretizate, la final în concluzia că „studiul comparat al celor patru texte evidențiază faptul că la sfârșitul secolului al XVI-lea normele limbii române din compartimentele fonetic, gramatical, lexical erau oscilante, iar normele ortografice în curs de constituire”.

La doi ani după publicarea tezei și textelor complementare investigațiilor făcute cu acest prilej, continuate prin adăugarea în tot acest răstimp de material documentar și de meditații asupra chestiunilor încă litigioase, profesorul Alexandru Gafton publică studiul intitulat *După Luther – sau despre traducerea textelor vechi biblice* (Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2005), carte al cărei titlul are profunde semnificații. Autorul insistă asupra ideilor reformatoare ale lui Luther, de emancipare față de unele postulate ale dogmei, idei care fixează un moment de răscruce în existența umanității prin de-acum bine cunoscutele repercusiuni ale tiparului și traducerilor asupra formării limbilor literare naționale, evoluției și apariției normelor în cadrul acestora, totuși datorînd enorm mijloacelor prin care religia a influențat mentalitățile, educația, morala, concepția despre lume, raporturile sociale, raporturile atitudinale izvorîte din ele ș.a.m.d.

Urmare a acestei lungi și productive stăruințe intelectuale pe marginea textelor vechi religioase și a variilor modalități prin care acestea au contribuit în etapele definitivării normei literare, despre care profesorul Alexandru Gafton a scris în succesivele apariții prezentate mai înainte, dar și rod al travaliului pregătirii și susținerii unui curs de traductologie biblică în fața studenților și masteranzilor de la Facultatea de Filosofie a Universității din Zurich, vede lumina tiparului studiul *De la traducere la normă literară* (Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2012), volum în care cercetările anterioare sunt reluate într-o nouă concepție redacțională, „cu opinii care să decurgă din prelucrarea mai limpede a unor rezultate lipsite de zgura propriei lor proșpețimi”. Ideea călăuzitoare a noii apariții constă în elaborarea unui text mai accesibil decât precedentele, atât cititorului străin, nefamiliarizat cu unele aspecte ale evoluției limbii române și cu problemele textului biblic, cât și cititorului român dornic de cunoaștere într-un domeniu atât de specializat. Un alt obiectiv al acestui studiu îl reprezintă aprofundarea teoriilor susținute în lucrările anterioare, coroborate cu aspecte și material probator inedit, favorabil unei mai largi deschideri analitice și unor unghiuri noi de abordare experimentală. Contradicții care stăruiau în trecutele cercetări sunt armonizate în studiul de față, iar sfera conceptuală nuanțată. Apropierea de modelul Ivănescu este evidentă mai ales în acest ultim studiu, începând cu sumarul care conține, cu un termen preluat din literatura religioasă, *spunerile* (expoziția coerenței interne) a fiecărui capitol în parte și continuând cu structurarea teoretică ce însoțește analiza: Biblia în lumea europeană, traducerea ca act cultural, prefețele, sursele primare, de norma literară pînă la greșelile de traducere ori de tipar, riguros ordonate și prezentate comprehensiv.

Precizam, în uvertură, că profesorul Alexandru Gafton a fost student al Almei Mater Iassyensis, fiind primit în relativ scurt timp în familia cărturarilor care mențin viu, de aproape un secol, spiritul școlii lingvisticii ieșene.

Trebuie să adăugăm că învățămîntul academic românesc dispune de trei asemenea „școli” lingvistice (aparținînd centrelor universitare Iași, București și Cluj), fiecare cu specificul ei, fiecare cu merite și contribuții de excepție în istoria domeniului atît sub aspect calitativ, cît și emulativ, dacă este să invocăm poziția ocupată de-a lungul timpului. Fiecare dintre aceste școli s-a născut la inițiativa unui mentor concretizîndu-și activitatea ca urmare a preluării și dezvoltării originale a unei intuiții, a unui gînd embrionar aparținînd întemeietorilor acestora. În conformitate cu adevărul istoric, mișcarea constituită de universitarii ieșeni strînși în jurul savantului lingvist Al. Philippide dispune de înfîietate, avînd rolul unei avangarde cel puțin din punct de vedere cronologic sau diacronic, ca să folosim și noi preferința lexicală absolută a celui întîmpinat astăzi în Capitala istorică a României cu heraldicul însemn științific de doctor pentru meritele științifice și buna sa reputație în straturile rarefiate ale acestui înalt domeniu. În opinia noastră profesorul Alexandru Gafton este, dacă apelăm iarăși la diacronie, cel mai tînăr și prin acest indiciu, cel mai recent dintre membrii elitei cu o tradiție și un rol înconfundabile în istoria lingvisticii românești. Personalitatea d-lui științifică se arată atît de profund înrîurită de concepțiile precursorilor, încît prezentarea, măcar succintă, a orientărilor interne ale acestei școli, ni se pare de neevitat. Totuși, pentru a nu abuza pînă la răsfaț de libertățile digresive, informațiile următoare sunt aduse la cunoștința onoratei societăți intelectuale prezentă la acest moment festiv, pe filonul cercetărilor sale.

Școala lingvistică de la Iași s-a grupat în jurul teoriilor despre istoria limbii române și a concepției privind limbajul elaborate de Al. Philippide, profesor al universității ieșene și din anul 1900 membru titular al Academiei. Între primii săi discipoli s-au aflat Gh. Ghibănescu, Vasile Bogrea, romanistul de reputație mondială Iorgu Iordan, Gorge Pascu și Dimitrie Găzdaru, colegii acestuia. Următoarea generație, formată din G.

Ivănescu, Ion Şiadbei, Grigore Scorpan, Haralambie Mihăescu, îl dă, alături de Iorgu Iordan, pe cel mai important reprezentant al direcţiei acestei şcoli, profesorul G. Ivănescu, lingvist şi teoretician care a avut neşansa să trăiască şi să activeze într-o perioadă istorică, politică şi socială care nu s-a ridicat la înălţimea vocaţiei lui ştiinţifice. Continuator pe toate planurile al teoriilor lui Al. Philippide, de la cele referitoare la importanţa bazei de articulaţie şi rolul celei psihologice, la fonetică şi fonologie, pînă la principiile de istoria limbii, pe care le-a dezvoltat şi susţinut, personalitatea profesorului G. Ivănescu a avut alura, la rîndul lui, a unui savant enciclopedist care a dominat orizonturile şi a împins fruntariile şcolii lingvistice ieşene pînă la *ultima Thule* (lîngă cruce, pe o modestă bucată de marmură funerară, au fost inscripţionate cuvintele lui Iorgu Iordan: „Habemus Papam!”). Profesorul G. Ivănescu a fost considerat, pe bună dreptate, mentorul noii familii de lingvişti în jurul căruia avea să se constituie, în scurtul răstimp al funcţionării sale în Iaşi, cea de a doua echipă (din existenţa istorică) a acestei şcoli. Pentru că unii dintre noi au avut privilegiul de a fi audiat cursurile profesorului Ivănescu şi, concomitent, pe ale foştilor săi studenţi, deveniţi între timp personalităţi ale vieţii universitare, îi amintim cu pioşenie pe Vasile Arvinte, Alexandru Andriescu, Ecaterina Teodorescu, Ştefan Giosu. Anvergura ştiinţifică a profesorului G. Ivănescu fiind greu de atins, foştii săi studenţi au preluat ariile mai importante ale preocupărilor sale lingvistice. Vasile Arvinte a devenit unul dintre cei mai apreciaţi specialişti în domeniul istoriei limbii române şi foneticii istorice, în dialectologie, cu substanţiale contribuţii istorice şi lingvistice pe tema Român-Românesc-România. Alexandru Andriescu l-a continuat pe G. Ivănescu în studiul stilisticii, de la cele mai vechi texte pînă la limba literaturii artistice moderne. Ecaterina Teodorescu s-a specializat în studiul sintaxei limbii române, iar Ştefan Giosu în cel al dialectologiei.

Dacă ni se permite o favoare – o considerăm oportună informării complete din *Laudatio* – adăugăm că, alungat și ostracizat din Iași, profesorul G. Ivănescu, a fost reintegrat în 1962 în învățământului superior la Timișoara, unde, pînă în 1969, a format o serie strălucită de universitari și cercetători lingviști: Ștefan Munteanu, „primul doctorand” al reabilitatului științific, V. D. Țăra, Vasile Frățilă, Ileana Oancea. Cu toate că aceștia au activat și activează în Banat, ei aparțin direcției promovate de principalul „elev” al lui Al. Philippide. Alăturăm liste astfel completate și numele ultimului dintre fideli colaboratori ai lingvistului ieșean, după întoarcerea „acasă”: cercetătoarea Carmen Gabriela Pamfil. Ea l-a secundat pe marele învățat și, după extincția acestuia, a dus mai departe, solitară, munca de reeditare filologică a operei științifice a lui Alexandru Philippide. Continuatorul incontestabil și cel de-al treilea mentor al familiei perpetue a școlii ieșene a fost profesorul Vasile Arvinte, studentul favorit, cel mai bun student, cum se spune, căruia profesorul G. Ivănescu i-a predat simbolic ștafeta școlii lingvistice inițiate de Philippide. La plecarea profesorului Arvinte din această lume, intervenită în urmă cu cinci ani (2011), cel care duce mai departe această făclie este sărbătoritul de astăzi.

Am ținut să facem recurs la istorie și să invocăm numele seriilor de cercetători devotați aceleiași cauze, spre a prezenta onoratei asistențe aleasa familie a oamenilor de știință căreia profesorul Alexandru Gafton îi aparține.

Se cuvin spre justificarea acestei întinse digresiuni să arătăm în ce constau identificările profesorului Alexandru Gafton cu iluștrii săi precursori. Sub multiple aspecte, cel care va primi în minutele imediat următoare titlul de *Doctor Honoris Causa* al Universității noastre, ilustrează și se ilustrează în tradiția acestei școli. Marile ei contribuții în domeniul problemelor capitale ale istoriei limbii române și a teoriilor lingvistice susținute generație de generație se răsfrîng asupra personalității sale, în timp ce elanurile profesorului Alexandru

Gafton, ca și energiile revigorante ce le însoțesc sunt, am zice, subordonate deplin conștient acestora.

Enunțăm principiile școlii lingvistice ieșene, după cum le-a selectat profesorul Alexandru Gafton în urma lecturii atente a celor două volume ale lui Al. Philippide din *Originea Românilor* (1925, 1928). Sărbătoritul de azi (care semnează postfața la reeditarea din 2014-2015) arată că, spre a se ajunge la înțelesurile de profunzime ale amplului studiu al întemeietorului, acesta trebuie citit nu odată, ci de mai multe ori. Așa a procedat domnia sa, filtrând din imensul corpus de informații și comentarii, cerințele efortului organizatoric, judecata și metodele, iar nu în ultimul rând conduita (etica) omului de știință. Le redăm pe scurt: principiul adevărului științific, moralitatea științei prin apropierea de rațiune și spirit, documentarea temeinică, verificarea atentă a faptelor (Al. Philippide atrăgea atenția, de pildă, asupra erorilor perpetuate de la un autor la altul din cauza unor banale greșeli de tipar, neverificate și, de aceea, neevidențiate în lunga serie a celor care le-au împrumutat), corecta observare a realității, rigoare în receptarea / elaborarea elementelor de teorie, metodă severă de lucru, strânsă, neîngăduitoare înlănțuire logică, tendința de a epuiza o temă, cercetarea profundă, prezentarea exhaustivă a tuturor aspectelor sau valențelor pe care tema le poate oferi.

De aceea, pe bună dreptate cel mai tânăr dintre reprezentanții de astăzi ai aceste direcții consideră că *Originea românilor* reprezintă „piatra de temelie” a Școlii lingvistice da la Iași pe care, adăugăm noi, s-ar putea grava semnificativul enunț philippidian, reprodus aici cu parcimonie: „Nu că știința este ușoară trebuie faci să [se] creadă..., ci din contra, că e grea, după cum și este [...] Cine se tîmpește de multă carte, acela era tîmp de acasă”. Teribilă sentenție, crud adevăr: „Nu că știința este ușoară..., ci din contra, că e grea, după cum și este!”, iată!, asumat modelul spartan al necruțării. Alte caracteristici, și ele definitorii în rîndul membrilor din epoci diferite ai acestei confrerii profesionale, le reprezintă pe de o parte modestia și

demnitatea pe de alta, cea de a doua ridicînd mîndria de a fi om de știință român la rangul de noblețe. Au practicat-o corifeii școlii lingvistice ieșene, o practică și discipolii lor. Iată, spre exemplu, o afirmație a profesorului Gafton, extrasă din prefața studiului *Evoluția limbii române prin traduceri biblice din secolul al XVI-lea*, care a fost, la origine, teza sa de doctorat, în care aduce un cald omagiu conducătorului său științific în termeni de o exemplară modestie: „Asumîndu-mi toate lipsurile prezentei lucrări, trebuie să mulțumim totodată pentru părțile ei bune celui care ne-a inițiat în știința istoriei limbii, ne-a călăuzit apoi în anii doctoratului, domnului profesor doctor Vasile Arvinte, cel care ne-a acordat privilegiul de a ne considera printre elevii Domniei sale și de a ne transmite învățătura necesară accesului la comunitatea științifică”. De altfel, alături de profesorul Arvinte, făcînd parte din colective restrînse, profesorul Gafton s-a numărat printre colaboratorii mentorului său în realizarea editorială a *Bibliei de la București. 1688*, (Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2 vol., 2001-2002) și *Paliei de la Orăștie. 1582* (Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2005), îngrijirea volumului de contribuții etimologice *Raporturi lingvistice româno-germane* (Editura Egal, Bacău, 2002), ori prin semnarea prefeței la studiul *Normele limbii literare în opera lui I. L. Caragiale* (Editura Demiurg, Iași, 2007). În prefața la care am făcut referire, apar, din nou, preluate și subtil exprimate aprehensiunile cu privire la de viziunea lingviștilor și aceea a istoricilor și criticilor literari în chestiunea interferenței limbii cu literatura. În detrimentul studiilor despre bogăția și varietatea limbajului lui Caragiale, în care se reflectă stadiul de dezvoltare a limbii din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, pe care le aduc lingviștii, criticii și istoricii literari vizează exclusiv și restrictiv limba eroilor ca instrument de portretizare. Cităm cu plăcere (estetică) acidele pasaje din prefața semnată de profesorul Alexandru Gafton, discipolul său: „Trecînd prin numeroase și variate etape – de la judecarea din perspectiva formei și a sensului textului

literar, la căutarea în profunzime a semnificațiilor de care nici măcar autorul textului nu fusese conștient, apoi, la oscilația între anchetarea autorului și a operei sale (împreună sau separat), trecînd prin momentul impresionist (care indică subtil tendința de autonomizare a criticii literare) și ajungînd la refuzul oricăror constrîngeri, tinzînd să devină gen autonom –, critica și istoria literară se arată a fi pradă leneșă tuturor tribulațiilor spiritului uman nedomolit (...) Apelul la antropologie, biologie, chimie, fizică, istorie, psihologie, sociologie și la multe alte logii rămîne convenabil atît timp cît funcționează principiul îmbătător al autonomiei. De acolo se pot împrumuta ori lua oricîte explicații, se pot extinde oricîte principii, se pot extrapola oricîte argumente, învăluind orice discurs cu aroma rigorii și temeiniciei, exilînd ritualul asumării de obligații. Perspectivele științifice devin surse generoase care nu impun constrîngeri. Critica poate sista în orice clipă apelul la știință, chiar în mijlocul unei argumentații fiind tentată a susține că principiile științei sunt valabile doar pînă la acel punct, *dincolo* de care arta rămîne de capul ei. Spectacolul tragic, însă, este oferit de situația (nerară) în care patima construcției hermeneutice conduce la emanciparea pînă și față de opera literară discutată, construcția criticului abandonînd humusul operei și plutind în aburii propriei imaginații. Ajuns aici, omul de știință, cel care știe la ce bun poeți, se întrebă: la ce bun astfel de critici literari? Cînd opera de artă devine o plantă în voia valurilor ori curenților hermeneutici, adică un obiect pe care imaginația oricărui (de la criticul literar competent pînă la cititorul pasionat) se poate exersa la nesfîrșit spre propriul deliciu, eventual însoțit de cel al persuadării celorlalți – adică devine un pretext –, putem asista, în cel mai bun caz, la apariția unui nou gen artistic. Altfel, oricîte gînduri și emoții ar fi pus scriitorul în opera sa, oricît de generos ar fi fost el cu cei care-i deschid opera cu lama, o viață de înger nu i-ar ajunge pentru a învăța despre opera sa de la critici. Dintre debusolantele limite ale interpretării – tot mai avid căscate –, ar privi la nemăsurații

coautori care-i tranșează opera, scăpînd, însă, de frămîntările lui Ladima”. (...) *Normele limbii literare în opera lui I. L. Caragiale*, este o cercetare științifică de tip monografic, realizată cu mijloacele și instrumentele filologului și lingvistului diacronist, efectuată de către un reputat istoric al limbii (...) un manual – construit conform disciplinei și rigorilor lingvisticii diacronice – care indică limite, induce ordine și ierarhie, trasează hotarelele posibilităților, toate în vederea înțelegerii textului, ceea ce nu doar stimulează analiza și interpretarea pertinentă, dar, totodată, dezvăluie sprijinul pe care însăși opera literară îl permite oricărei construcții ce ar vrea să o explice sau doar să pomenească de la aceasta. (...) Volumul de față este semn că analiza operei literare trebuie să aibă în punctul de plecare (sau, măcar ar trebui să valorifice) analiza lingvistică a respectivei opere

întreprinsă de un specialist în diacronie”.

Nu am fi insistat asupra aspectului polemic pe care îl îmbracă uneori dialogul dintre limbă și literatură, dacă acesta n-ar fi ilustrarea a ceea ce îmi propun și criticii literari: nu o luptă cu cineva prin intermediul vorbelor, ci una în care teoriile se confruntă unele cu altele în scopul aflării adevărului (în lingvistică), sau pentru a da strălucire imaginației ideilor (în literatură). Autor al evocării cu titlul *Polemica științifică* la G. Ivănescu (AUI, 2007), profesorul Gafton deține, ca și marele său înaintaș, arta aserțiunilor socratice, în cadrul cărora argumentele sunt suverane, iar discursul măieutic.

*

Limpezimea textelor semnate de profesorul Alexandru Gafton, lăsă vederii ideile clare, fără umbre sau alte contururi metaforizante și în articolele ori studiile de mai mici dimensiuni. Grupate în varii domenii ale cercetării lingvistice, urmînd fluxul heraclitian al veșniciei și schimbării, din substanța lor se detașează următoarele specializări și competențe dobîndite, se va vedea, legate osmotic de tot ceea ce s-a spus pînă acum.

În domeniul românisticii, mai precis ale etimologiei, atrag atenția *Observații asupra originii expresiei copil din flori* (1995-1996), *Rom. frînghie și posibilele sale etimologii* (1997), *Rom. sîrg* (1997), *Polivalența la nivel lexical. Un caz: vrom. a ținea*, toate publicate în *Analele Universității „Al. I. Cuza” din Iași* și cărora le adăugăm și articolul *Uzul, valorile și dispariția unor termeni: fățarie, a fățări, fățarnicie, a fățarnici, fățarnic*, apărut în „*Limba română*” (2012).

În aria de mai vastă cuprindere a aceleiași tematici, trebuie integrate și punctele de vedere exprimate în articolele privind influențele survenite între idiomuri, precum și cele dintre limba română și traducerilor biblice: *Observații asupra conceptului biblic ‘chemare’* (*Traducerea gr. kalevw în limbile română, germană și maghiară*), în ASUI (2000-2001), *Elementul slavon în Palia de la Orăștie*, în „*Philologos*” (2007), *Relația dintre elementul maghiar și cel slavon în limba română*, în volumul colectiv *Români majoritari/Români minoritari: interferențe și coabitări lingvistice, literare și etnologice* (Editura Alfa, Iași, 2007), *Consecințele profunde ale contactelor lingvistice*, din volumul *Omagiu profesorului Grigore Brâncuș* (București, 2010), *Avatarii evolutive ale conceptului a educa în textele vechi românești*, apărut în „*Dacoromania*” (2014).

În directă determinație cu textele lingvistice de mai sus, se află și contribuțiile profesorului Gafton în domeniul literaturii vechi, cu subiect religios punctual: *O ipoteză interpretativă asupra înțelesului sintagmei paulinice a vorbi în limbi*, în volumul colectiv *Limbaje și comunicare II*, Institutul European, Iași, 1997, *Închideri ale vocalelor românești é și ó*, în AUI (1997), *Su alcuni valori della congiunzione deca in alcune versioni dell’Apostol del secolo XVI*, în ASUI II (1999), *Negația în versiuni românești ale Apostolului din secolul al XVI-lea*, în AUI (1998-1999), *Relația dintre Noul Testament de la Bălgrad (1648) și textul corespunzător din Biblia de la București (1688)*, în *Biblia 1688*, vol. II, Editura Universității, Iași, 2002. *Considerații asupra rolului glosei în vechile texte*

românești, în „Philologos” (2005), *Numele în Biblie*, în AUI (2005).

Problema emendării traducerilor de texte vechi religioase, a stabilirii surselor și versiunilor acestora, face obiectul studiilor *Opțiune și greșeală în traduceri românești de texte biblice din secolul al XVI-lea: Codicele Bratul, Codicele voronețean, Apostolul Coresi, Apostolul Iorga*, în SCL (2000), *Opțiune și greșeală în traduceri românești ale Apostolului din secolul al XVI-lea*, în volumul *Limba și comunicare IV*, (Editura Universității, Suceava, 2001), *Aspecte ale traducerii Paliei de la Orăștie*, în volumul „Studia in honorem magistri Vasile Frățilă” (Editura Universității de Vest, Timișoara, 2005), *Traducerea Paliei de la Orăștie reflectată de construcții de origine ebraică*, în „Philologica Jassyensia”, (2007), *Palia de la Orăștie – prima încercare de traducere a textului sacru*, în AUI (2008), *Relația dintre sursele traducerilor biblice și concepția de la baza acestora*, în volumul „Text și discurs religios” (2009), *La traduction de texte sacré: entre contraintes et libertés*, în „Actes du Ier Colloque International Perspectives contemporaines sur le monde médiéval” (2009), *Biblia de la 1688. Aspecte ale traducerii*, în volumul „Text și discurs religios” (2010), *La traduction en tant que lettre et la glosse en tant qu’esprit*, în „Langue et littérature. Repères identitaires en contexte européen”, Pitești (2010), *Asupra unei traduceri din Noul Testament de la Bălgrad (1648)*, în volumul „Text și discurs religios” (2011), *Particularități ale traducerii în Biblia de la București și în Noul Testament de la Bălgrad. Cu ilustrații din Epistola lui Iacov*, în „Limba română” (2011), *Asupra unei traduceri din Biblia de la 1688*, în volumul „In Honorem Vasile D. Țăra” (Timișoara, 2011), *Reflectarea tensiunii cultural / cultural în procesul de declarare a surselor textului biblic. Cazul vechilor traduceri românești*, în AUI (2012), *Dubletele sinonimice în discursul religios*, în AUI (2012, coautor I. Milică), *Sources déclarées et sources réelles. Le cas des anciennes traductions roumaines de la Bible*, în „Synergies

Roumanie” (2012), *Les avatars conceptuels de la famille du roum. față. Le témoignage des traductions de la Bible*, în RLR (2013), *Valorile conceptului biblic 'chemare' în vechile traduceri românești*, în „Limba română” (2013), *Discursul traducătorilor în principalele versiuni românești contemporane ale Bibliei*, în volumul „Omăgiu profesorului G.G. Neamțu la 70 de ani” (Editura Scriptor și Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2015).

Din sfera limbii române literare fac parte cercetările *Aspecte ale constituirii normei literare românești în texte din secolul al XVI-lea*, AUI (2000-2001), *Principiul diacronic în edificarea normei literare*, în cadrul colocviului *Limba română: controverse, delimitări, noi ipoteze* (București, 2010), *Procesele constitutive ale aspectului literar românesc*, în AUT (2012), *Les caractéristiques de la formation de l'aspect littéraire de l'ancien roumain*, în „Revue Roumaine de Linguistique” (2014), *Caracteristicile de esență ale vechii norme literare românești*, în „Balkanarchiv”, (2005/2006/2007).

Preocupările din domeniul lingvistici generale și ale teoriei limbajului transpar în articolele *Concepția lui G. Ivănescu asupra științei foneticii*, în AUI XLIII (1997), *Renașterea filologiei*, în „Revista de Istorie și Teorie Literară” (RITL, 2013), *Social dynamics and the linguistic norm*, în „Diversité et identité culturelle en Europe” (2014), *Esențialitatea diacroniei*, în „Diacronia” (2015). Este evident că numeroasele contribuții enumerate mai sus ilustrează, prin caracterul ocurent al subiectelor cu acelea din cele șapte volumele de studii tipărite, gradul înalt de specializare pe care l-a atins specialistul în studiul epocilor de formare a limbii noastre și în domeniul filologiei românești, a evoluției ei sub aspect vorbit, normativ ori în legătură cu traductologia.

Tot în orizontul preocupărilor pentru limba națională sunt incluse câteva articole pe care le numim prosopografii, deoarece evocă din punct de vedere științific mari personalități ale lingvisticii românești: deja amintitul text *Concepția lui G.*

Ivănescu asupra științei foneticii, în AUI (1997), *Polemica științifică la G. Ivănescu* (2007), *Originea Românilor – piatră de temelie a Școlii lingvistice de la Iași* (2009), *Bonomia stilului la Sextil Pușcariu* (2013), *Sextil Pușcariu – Neogramaticul* (2015). Acestui scurt capitol i se adaugă prefața scrisă la studiul lui Vasile Arvinte, *Normele limbii literare în opera lui I.L. Caragiale* (2007), în care autorul își dezvăluie darurile polemice, influențate, inclusiv stilistic, de ceea ce a scris în articolul *Polemica științifică la G. Ivănescu*, de a cărui alură tindem să apropiem o parte importantă a preocupărilor sale. Ca și ilustrul său înaintaș, profesorul Gafton este tot mai pasionat și de alte domenii ale cunoașterii îmbinînd în anii din urmă viziunea sa asupra limbajului cu problematicile filosofiei și cu multiculturalismul vremurilor pe care le trăim: *Celălalt*, în volumul *Geografii identitare și identități culturale* (Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2014), *What Do Translations Do? și Puterea imaginii, dominația conceptului, forța cuvîntului*, ambele în *Globalization and intercultural dialogue: multidisciplinary perspectives* (Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2014, 2015), *Donc*, în „Langue et littérature. Repères identitaires en contexte européen” (Pitești, 2011), *Organicitatea științei*, în „Diacronia” (2015).

*

Încheiem succint prezentarea unora dintre cărțile, studiile și articolele purtînd semnătura profesorului Alexandru Gafton, insistînd pentru ultima oară asupra faptului că universul cercetărilor din domeniul istoriei limbii, ca și al evoluției acesteia, chestiunea influenței traducerilor sau rolul tiparului în ridicarea edificiului arhitectonic al „frumoasei fără corp”, cum este numită limba română, nu reprezintă nici pe departe un efort de rutină, la îndemîna oricui. Dimpotrivă, acest efort, presupune buna cunoaștere a istoriei limbii materne, deprinderi înnăscute pentru filologie, capacitatea de a privi în ansamblu, comprehensiv, iute perspicacitate, intuiție de factură

detectivistică, fantezie ținută sub controlul sever al logicii, lecturi stăruitoare, repetitive, chiar iluminări sau fulgurații ivite din tensiunile existente între teorie și practică, întemeieri de credințe, achiziții. Ele sunt – după spusa învățatului Philippide – dovada vie că știința fiind grea, nu este la îndemâna oricui. Ea îi însoțește în viață pe cei neînfricați și temerari, pe câștigători. Avem, astfel realizat, tabloul panoramic al preocupărilor profesorului Alexandru Gafton, din care iese în față profilul său de cercetător aflat la vârsta deplinei forțe și maturității științifice, care poate privi cu mândrie la realizările de pînă acum. Ele constituie un parcurs în proiecția căruia sunt ușor observabile jaloanele traseului de viitor. Felicitîndu-l încheiem scurta noastră intervenție, din *Laudatio*, cu adagiul latin cel mai potrivit momentului: *Vivat, crescat, floreat!*